

A Program – emberközelben

A múlt, jelen és jövő az emberi lét koordinátarendszerének végtelen abszcisszáján egyirányban mozgó pontok, örök hármasságuk sorsként kíséri őket: ebben a státusukban sohasem érhetik utol egymást, sohasem maradhatnak le egymástól, mert ha ez megtörténik, már meg is szűnt önmagukkal való azonosságuk; a lemaradt jelen múlttá, az utolért jövő jelenné formálódik. Az időkoordináta e nagy hármassága azonban önmagában üres absztrakció. Múlt, jelen vagy jövő mint olyan nem létezik, mindig valamilyen történést, helyzetet, jelenséget, viszonnyt jellemez létezésének mikorisága. A jövőt tehát nem lehet létrehozni, csak a *ma létező* valóságnak a jövőjét lehet majdani-mává alakítani: a jövő mindig az átalakítandó vagy átalakuló mai valóság.

Átalakítandó és átalakuló! Lényeges különbség. A jövő jelenné módosulásának két formája. A ma-létezés mint jelen ugyanis kétféleképpen haladhat saját jövője felé: vagy úgy, hogy akármilyen-jövőletté válik (más szóval az emberkéz beavatkozása nélkül a nem-megválasztott jövő közeledik hozzá), avagy a jelen-lét a sok-lehetőségből tudatosan kiszemelt jövő-valósággá lesz (vagy, ami ugyanazt jelenti, a kiválasztott és az emberi hozzájárulással hozzánk közeledő jövő csap majd át a jelen-létezésbe).

A jövővé *váló* és a jövővé *formált* jelen-valóság képe egyaránt megjelenhet a ma emberének tudatában. Tudományosan fel lehet mérni, több-kevesebb pontossággal le lehet írni a jövőbe vetített mai létezését. De más módon rajzolódik ki a jelenből önereje révén kinövő jövő-lét, s ismét másként a mi erőnkkel kialakított eljövendő valóság arcéle. *Prognózis és program* — ime, két rokon fogalom, amely egyaránt a jövőidézés aktusát tükrözi, tartalmában azonban mégis különbözik egymástól, éppen a bekövetkező létezés felé vezető út milyensége tekintetében. A *prognózis* leginkább arra szorítkozik, *mi lesz*, jórészt függetlenül attól, hogy ez a bizonyos „lesz” kinek vagy minek a műve. A *program* viszont cselekvési terv, itt az a bizonyos „lesz” feladatként, célkitűzésként jelentkezik, a program lényege nem egyszerűen az „ez lesz”, hanem az „ezt tesszük”. Az időjárás előrejelzésére nem készítene programot, a meteorológiai prognózis a „mi lesz?” kérdésre — egyelőre — az embertől elvonatkoztatva kíván felelni. Az orvos előre leírja valamely betegség lezajlásának szükségszerű s ezen belül legvalószínűbb módját, a prognózis, a korjóslat eltekint attól, hogy a szubjektum akarja-e vagy sem az események ilyen alakulását. A program minőségileg új jegye éppen az, hogy a ma csak potenciálisan létező jövődőtől a mává formálódó, a realitásba átcsapó jövőhöz vezető útra koncentrálna a figyelmet, ily módon a bekövetkezett jövő — ami most már nem is ön maga, hiszen jelenné vált — természetes következménye lesz az ember aktivitásának.

A XI. pártkongresszuson elfogadott pártprogramunkat a legnagyobb mértékben jellemzi ez a cselekvési terv jelleg. Több, mint egyszerű prognózis, a „mi lesz”-en túlmenően elsősorban azt exponálja, *hogyan* jutunk el ehhez a „van”-ná váló „lesz”-hez. A *hogyan* pedig a legnagyobb mértékben emberközpontú kérdés, ugyanis az ember tettein áll az, hogy ez a jövő közeledjék hozzánk. Ilyen perspektívában — emberközelben — tanulmányozva az elkövetkezendő húsz-huszonöt évre szóló programunkat, a benne szereplő, pusztán prognózisnak tűnő számadatok kilépnek az egyszerű „ez lesz” fogalomköréből, s premisszás elhelyezkedési rendben így jelentkeznek: ez lesz, *ha* tevékenységünk eredményes, *ha* emberi potenciálunkat sikerül maradéktalanul felhasználni a megjelölt célkitűzések eléréséért végzett tevékenységünkben. 1990-ig egy főre számítva elérjük az 5000-6000 kilowattóra energiatermelést, a legkevesebb 1000 kg-os acéltermelést, a lakosonkénti 1000-1200 kg gabonát, az 1300-1500 milliárdos nemzeti jövedelmet és így tovább — az ilyen számadatok túllépik rideg mennyiségi összefüggéseiket, elvesztik kvantitatív prognózis mivoltukat. Mivel a jövőendő társadalmi valóságunk ilyen mennyiségi jellemzői a szubjektív tényező — az ember — tudatos-célirányos munkájának, e sine qua non feltételnek és ugyanakkor oknak a jelenlétében, ennek következtében jelennek meg, így a számok a sikeres munka fokmérőivé, az emberi tevékenység eredményességének minőségi jegyeivé válnak.

A programkészítés — különösképpen, ha egy egész társadalmi realitást annak minden fő vonatkozásában érint, mint a pártunk XI. kongresszusán elfogadott program — a legkevésbé sem azonos valamiféle programozással. Az emberi erőket nem lehet dinben vagy ergben kifejezni, hogy aztán pontosan be lehessen táplálni valamiféle hatalmas számítógépbe. A programozás pontosan ismert mennyiségekkel történik, s a számítógép a betáplált előzetes adatokból a szubjektum módosító hozzájárulása nélkül dobja ki a végső eredményt. A nagyszabású társadalmi program megfogalmazásakor viszont *feltételezzük* bizonyos emberi hozzájárulás későbbi jelenlétét, a végső eredmény reális voltát és dönti el, hogy ezek a szubjektív mozgatók valóban a feltételezés mértékében és irányában fejtik-e ki tevékenységüket. Ahhoz, hogy az ideális állapot létezzék — a jövő társadalom tényleges bekövetkezésének folyamatába belekalkulált, feltételezett emberi hozzájárulás valóságos legyen, s így a cél tényleg mává váljék —, az szükséges, hogy a program a mának reális felmérésére épüljön, és a szubjektív potencialitás ismeretének birtokában írja körül az általunk megvalósítandó „lesz“-t. Párt-programunk emberközelségét jellemzi, hogy mind az objektív tényező — adott realitásunk —, mind pedig a szubjektív tényező, az emberekben potencialisan benne rejlő cselekvőképesség adekvát mérlegetésén alapul, tehát olyan távlatokat mutat, amelyek elérésére reálisan létező, mozgósítható emberi szellemi és fizikai tartalékok állnak (és fognak állni) rendelkezésünkre. Csakhogy ezeknek az alanyi potencialitásoknak mint a megvalósítás premisszáinak a lappangó lehetőségből a tényleges lehetőségbe történő átalakulásukhoz további feltételekre van szükségük. Ezek között első helyen említhetjük az adekvát szubjektív *öntükrözést*. De mit is értünk ezen?

A XI. kongresszuson tervezetből az elfogadott program szintjére emelt dokumentum megjelöli: mit kell tenni, milyen emberi erőket milyen irányban kell mozgósítani a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom felépítése, majd a kommunizmusra való áttérés alapjainak lerakása érdekében. Ahhoz, hogy a *mozgósítható* emberi energiák *tényleges* mozgásba jöjjenek, nem elegendő csak a szubjektumhoz viszonyítva *kívülről jövő* akciókkal — mondjuk tervszerű szervezéssel, a célok valóra váltásához szükséges formák, keretek megteremtésével és így tovább — elősegíteni a célmegvalósulást. Magában a szubjektív tényezőben, a társadalmi változások alanyában kell tükröződnie, tudatosodnia a célok nagyszerűségének s leginkább annak, hogy benne meg a szubjektumok összességében valóságosan jelen van a realizálódáshoz szükséges potencialitás, fel kell emernie továbbá, hogy itt az ő hozzájárulásával történő *jövő-megvalósítás*, nem pedig a tőle független *megvalósulás* történik.

A programcélok eléréséhez szükséges önerő potenciális meglétének tudatosodása a programrealizáló alany elhatározását is igényli; azt, hogy ténylegesen működésbe is fogja hozni ezeket az erőket. Az ilyen akarati aktus nélkül ugyanis a szubjektum pusztá egyetértése a magasztos célokkal még egy fél lépéssel sem visz közelebb a körülírt jövődökhöz. A tette-elhatározás hiányában még a legteljesebb tudati azonosulás is megmarad önkörén belül mozgó — tehát tudati — tényezőnek anélkül, hogy az ilyen körből kifelé, a tettek irányába az akarat működtetésével éreztetné hatását.

Szocialista létünk szubjektuma — a mai ember — nem viszonyul személytelenül a Programhoz, hiszen fejlődésünk irányának ilyen betájolása sem személytelenül, „csak úgy, általában” szól a társadalomhoz. A Program emberközelsége éppen abban mutatkozik meg, hogy az egyéniségét megtartó társadalmi alany *személyes* perspektíváját a társadalomfejlődés *általános* távlatával szerves egységben mutatja be.

S ezen a ponton mintha egy paradoxon mutatkozna: ösztársadalmi fejlődésünk a homogenizálódás, az egység mind teljesebb kibontakozása, a társadalmi lét különböző pászmái közötti állandó közeledés felé mutat. Ez lenne az *általános* fejlődés. A kérdés most már a *személyes* perspektíva szempontjából: a makrostruktúra e távlatá nem tünteti-e el az egyediség autonómiáját, nem követeli-e meg a szubjektum teljes felszívódását a homogén egységbe? A leghatározottabban állíthatjuk: ez esetben nem holmi „vagy-vagy”-gyá merevedő ellentétről van szó. Nem polarizálható így a kérdés: homogenizálódás, egység — de az autonóm emberi személyiség feladásával, avagy: az ember minden más embertől különböző saját mikrokozmoszának megőrzése — de a társadalmi homogeneitás feláldozásával. A valóságban a pártprogramunkban leírt úton dialektikus egységbe ötvöződik az ember, a maga szűkebb vagy tágabb közösségével együtt. Az ember saját személyiségét és a társaival együtt alkotott kollektivitás egyéniségét megőrizve vesz részt a nagy társadalmi közeledésben.

A szocializmus körülményei között élő embert többminőségű szubjektumnak nevezhetjük, amennyiben a társadalmi makrostruktúrán belül egymástól minőségileg különböző mikroszerkezetek — valamely társadalmi osztály, munkaközi közösség, munkakollektíva, nemzetiség, család stb. — tagja. Az ember mint társadalmi lény a legkülönbözőbb társadalmi viszonyok hordozója, a benne összpontosuló minőségek éppen ezekben a változatos relációkban konkretizálódnak. Az emberminőség ilyen pluralitásában — a Program megjelölte társadalmi változások következtében — lényeges módosulás következik be. Vannak olyan minőségek, amelyek szempontjából éppenséggel a minőségekre jellemző határvonalak oldódnak fel, s így kibontakozik az azonos-minőség mint társadalmunk minden tagjának jellemzője. Ha ebből a szempontból nyomon követjük a Program megállapításait a párt cselekvési irányaira vonatkozóan a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésében, több vonatkozásban is észlelhetjük az emberek közötti egyes minőségi különbség-sávok fokozatos eltüntetésére irányuló tendenciát. Az ilyen cselekvésirány mint „a fizikai és szellemi munka közötti lényeges különbségek eltűnési folyamatának fokozása, a termelési folyamatok gépesítése és automatizálása, a dolgozók szakképzettségi fokának növelése, kulturális látókörük bővítése és megismerési színvonaluk közelítése révén“ a mi terminológiánkban kifejezve a fizikai és szellemi dolgozó minőségének „fellazulását“, e minőségi megkülönböztetés kritériumainak fokozatos eltűnését jelenti.

A társadalmunk minden tagjára jellemző minőségek mind szélesebb körű érvényesülése a Program felölelte időszakban valóságunk legkülönbözőbb területein megmutatkozik. A politikai-ideológiai meggyőződésben jelentkező egység kibontakozása — az azonos-világnézetűség minőségének az egyetemesítését jelenti; a szocialista etika és méltányosság elveinek térhódítása az erkölcsi magartás minőségközösséget terjeszti ki; a mezőgazdasági termelés jellegének átalakulása, amelynek távlati eredményeként a mezőgazdasági munka egyre inkább az ipari munka egyik változata lesz — a „mezőgazdasági dolgozó“ és az „ipari munkás“ minőségek egybeolvadását fejezi ki; a szocialista demokrácia kiszélesedésével a „szocialista Románia állampolgárának“ mindenkire kiterjedő egységes minősége minden emberre egyre inkább jellemző jeggyel bővül: társadalmunk minden tagja mind teljesebb hordozója lesz „a társadalom kollektív vezetője, irányítója“ minőségi jegynek és így tovább. A társadalom alanyait egyre inkább egymáshoz kapcsoló közös minőségek ilyen kibontakozása azonban a legkevésbé sem jelent valamiféle uniformizálást; nem a sokszínűség szürkévé válásának a folyamata ez, hiszen a minőségi pluralitás egyazon minőségi struktúrán belül is érvényesül. A világnézeti közös minőség például a legszélesebb körű nézetkonfrontációt is magában rejt, a szocialista demokrácia kiszélesedésével végbemenő közös kvalitatív jegynek az eluralkodása pedig — az, hogy mindenki egyre jobban értékesítheti szellemi és fizikai energiáit a társadalomformálásban — a legkevésbé sem számolja fel, mondjuk, az emberi képességekben megmutatkozó, objektíve adott különbséget. Ellenkezőleg: épp lehetővé teszi az emberi személyiség teljes értékű érvényesülését, azt, hogy mindenki különböző módon s a benne főlhalmozódott értékek arányában járuljon hozzá a társadalomalakításhoz. Sőt, még azt is megállapíthatjuk, hogy az emberek közötti — az azonos minőségeken túlmenően is megmutatkozó — különbségek létezése egyenesen feltétele a demokrácia elmélyülésének. A Program a jövőre vonatkozóan megfogalmazza azt, hogy társadalmunkon belül „továbbra is fennmaradnak egyes specifikus vonások, elsősorban a dolgozók különböző kategóriái közötti különbségek, a termelésben, a társadalmi tevékenységben betöltött szerepüktől függően, de mindez csak hangsúlyozni fogja az új rend demokratikus jellegét, a dolgozó nép dialektikus egységét“.

Az osztályhoz tartozás minősége vagy a nemzetiség mint minőség azokhoz a kvalitatív meghatározottságokhoz tartozik, amelyek a Program felölelte időszakban — az egész társadalmat átfogó minőségi determinánsok egyre erőteljesebb érvényesülése mellett — továbbra is élnek. Társadalmunk szubjektumai e minőségek hordozóiként nyерik el vagy teljesítik ki a homogenizálódásra jellemző s az egység mind erőteljesebb megszilárdulását jelző minőségi vonásokat. Az osztályok egymáshoz való közeledése nem szünteti meg a munkásosztálynak mint sajátos funkcióval, profillal rendelkező társadalmi kategóriának önálló minőségét. A Program leszögezi, hogy társadalmunk strukturális változásai nyomán még fokozottabban növekszik a munkásosztály szerepe az egész társadalmi életben. Ami pedig a nemzetiséget mint önálló minőséget illeti, e tekintetben a Program félreérthetetlenül megfogalmazza: „a nemzetiségek hosszú időn át létezni fognak, mind a szocialista, mind pedig a kommunista építés korszakában, ami szükségessé teszi, hogy továbbra is foglalkozzunk különbség nélkül minden nem-

zetiség jogegyenlősége és akadálytalan érvényesülése körülményeinek biztosításával.“

Világos tehát, hogy a sokdimenziós szocialista ember, aki programmegvalósító minőségében a legnagyobb mértékben egykvalitású minden társával, nem veszti el egyetlen lényeges létdimenzióját sem a jövő mába való átcsapására irányuló, tudatos társadalomformáló tevékenységében. Ellenkezőleg, azzal, hogy a társadalmi homogeneitás kibontakoztatására fordítja minden energiáját, maga is új mélységekkel gazdagodik, mind több, mondjuk így: ösztársadalmi minőség hordozójává válik. Kultúrája, specifikus énje, a vele egyminőségűekkel alkotott társadalmi közösség sajátosságainak megőrzésével, személyisége föladata nélkül lesz tagja egy olyan társadalmi berendezkedésnek — a sokoldalúan fejlett szocialista társadalomnak —, egy olyan népnek — az egységes szocialista dolgozó népnek —, amely maga is egyéniség a világ országyai és népei között.

ALEXANDRU ANDRIȚOIU

BÍBOR-KÖLTEMÉNY

Évem, te, merészet énekel a kobza
férfilélekkel, büszkén, őszöd táján,
ha kommunisták gyűlnek találkozóra.
Emlékműveket melenget a márvány,
hallom, fém-ököl tapogatja ki.
Magamban égő, világomat átjárt —
emelkedem most megpillantani,
tudni korom melegét, csillogását.
Ezután vállas idők menetelnek,
a sodrásba egész emberek állnak, —
s nagy eszmék születnek (rakéta-termek)
az idő zenitjére koronának.
Kiderülök dolgaimban, mint őszi
dél. S a merészen éneklő férfi-kobza
dallamát bíbor-költeményem őrzi,
ha kommunisták gyűlnek találkozóra.

SZABÓ ISTVÁN fordítása